

THYMELAEACEAE JUSS. FƏSİLƏSİNDƏ SİSTEMATİK DƏYİŞİKLİKLƏR**Tariyel Talibov**

Orcid ID: 0000-0001-6455-8255

t_talibov@mail.ru

ARETN Bioresurslar İnstitutu (Naxçıvan); Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

Ənvər İbrahimovORCID ID: [0000-0003-1632-5259](https://orcid.org/0000-0003-1632-5259)enver_ibrahimov@mail.ru

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

*Yazışılan müəllif: t_talibov@mail.ru ; Tel.:(+994)-50-211-61-37**XÜLASƏ**

Naxçıvan Muxtar Respublikasının florasının biomüxtəlifliyində maraqlı və xarakterik olan fəsilələrdən biri də *Thymelaeaceae* Juss. fəsiləsidir. Növlərin sayının az olmasına baxmayaraq, onlar Qafqaz ekoregionunda qarıqa və friqana bitki örtüyünün formalaşmasında əsas elementlərdən biri hesab olunurlar. Naxçıvan Muxtar Respublikasında 3 cinsə aid 5 növlə təmsil olunurlar. Fəsilənin bir neçə mübahisəli növləri molekulyar tədqiqatlara əsaslanaraq son sistematik mövqelərini tapdılar. *Steleropsis magakjanii* (Sosn.) Pobed. növü *Steleropsis* Pobed cinsindən xaric edilərək, *Diarthron* Turcz cinsinə daxil edilərək *Diarthron magakjanii* (Sosn.) Kit Tan növü olmuşdur. *Daphne transcaucasica* Pobed. növü VU D2 statusu ilə Azərbaycanın və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı Kitabına daxil edilmişdir. Təbiətdəki mövcud vəziyyət nəzərə alınaraq gələcəkdə *Daphne mucronata* Royle növünün Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı Kitabına daxil edilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

Açar sözlər: *Thymelaeaceae*, Canavargiləsi, *Daphne*, *Diarthron*, Qırmızı kitab

Giriş. Azərbaycan Respublikasının ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası florasında özünün spesifik xüsusiyyətləri ilə seçilən fəsilələrdən biri də *Thymelaeaceae* Juss. - Canavargiləşikimilər fəsiləsidir. Fəsilə ilk dəfə olaraq 1789-cu ildə Antuan Loran de Juss tərəfindən yaradılmışdır. Borulu bitkiləri tədqiq edən Herber B.E. [18] *Thymelaeaceae* Juss. fəsiləsi daxilində dəyişikliklər etmiş, cinslərdən bəziləri (*Tepuianthus* Maguire et Steyerl.) fəsilədən çıxarılmış, *Atemnosiphon* Leandri və *Englerodaphne* Gilg cinsləri *Gnidia* L. cinsinə, *Eriosolena* Blume cinsi *Daphne* L. cinsinə və *Thecanthes* L. cinsi isə *Pimelea* Banks ex Gaertn. cinsinə birləşdirilərək cins sayı 45-ə çatdırılmışdır. Christenhusz Maarten J. M. və b. [17, s.209] araşdırmasına əsasən *Thymelaeaceae* Juss. fəsiləsinə 46 cinsə daxil olan 913 növ daxil edilmişdir.

Material və metodika. Tədqiqat materialı olaraq *Malvales* Juss. ex Bercht. & J.Presl sırasının *Thymelaeaceae* Juss., nom.cons - Canavargiləşikimilər fəsiləsinə daxil olan növlər götürülmüş, onların taksonomik bölgüsü təhlil edilmişdir. Tədqiqat metodları üçün dünya florasında qəbul edilmiş qabaqcıl və əsaslandırılmış sistematik bölgülər götürülmüşdür [16;17;18;19;20].

Eksperimental hissə. *Thymelaeaceae* Juss. fəsiləsinin taksonomik tərkibinin qonşu regionlardakı vəziyyəti araşdırılmışdır. Bu fəsilə geniş həcmdə keçmiş SSRİ florasında [14, s.299-307] 7 cinsə daxil olan 38 növ olmaqla göstərilmişdir, eyni zamanda növlər arasında yerdəyişilmələrə baxmayaraq bu bölgü sayı, yəni 7 cinsə daxil olan 38 növ S.K. Çerepanovun [15, s.945-946] əsərində də qeyd edilmişdir. Gürcüstan florasında [13, s.48-60] 3 cinsə daxil olan 10 növ, Ermənistan florasında [12,s.121-131] 4 cinsə daxil olan

8 növ, “Конспект флоры Кавказа” [9, s.514-518] əsərində 5 cinsə daxil olan 14 növ və İran florasında [16, s.480-481] isə 5 cinsə daxil olan 11 növ qeyd edilmişdir.

A.A. Qrossheym [8, s.212-220] “Флора Кавказа” əsərində *Thymelaeaceae* Juss. fəsiləsinə dünyada 40 cinsə aid 500-ə qədər növün daxil olduğunu göstərmiş və Qafqaz regionunda flora biomüxtəlifliyini tədqiq edərəkən isə 4 cinsə aid 15 növ aşkar edilmişdir. Həmin əsərdə Naxçıvan MR ərazisində bu fəsiləyə aid aşağıdakı növlərin təsbit edildiyi qeyd olunmuşdur:

Ordo: *Malvales* Juss. ex Bercht. & J.Presl

Familia: *Thymelaeaceae* Juss. - Canavargiləsimilər

1. Genus: *Thymelaea* Mill. - Timela

1(1) *Thymelaea passerina* (L.) Coss. et Germ. - Adi timela

2. Genus: *Daphne* L. - Canavargiləsi

2(1) *Daphne transcaucasica* Pobed. - Cənubi Qafqaz c.

3(2) *D. angustifolia* C. Koch - Uzunsovyarpaq (Daryarpaq) c.

3. Genus: *Diarthron* Turcz. - Diartiron

4(1) *Diarthron vesiculosum* (Fisch. et C.A. Mey. ex Kar et Kir.) C.A. Mey - Qovuqlu diartiron

4. Genus: *Stelleropsis* Pobed. - Cincillimə

5(1) *Stelleropsis magakjani* (Sosn.) Pobed. - Magahyan cinciliməsi

“Флора Азербайджана” [11, s.299-307] əsərində dünya üzrə cins sayı 47 göstərməklə, Qafqaz və o cümlədən Azərbaycan Respublikası ərazisində 4 cins və ona aid 9 növün yayıldığı bildirilir. Naxçıvan MR ərazisində isə bu fəsilə yuxarıda qeyd edilən formatda 4 cins və 5 növlə təmsil olunur.

S.K. Çerepanov [15, s.945-946] tərəfindən Azərbaycan florasında qeyd olunan növlər daxilində təsnifata görə bir çox dəyişikliklər edilmişdir. *Daphne angustifolia* C. Koch növü *D. mucronata* Royle növünə, *D. transcaucasica* Pobed. növü isə *D. kurdica* (Bornm.) Bornm. növünə aid edilmişdir.

T.H. Talıbov Naxçıvan MR-in flora biomüxtəlifliyinə dair apardığı tədqiqat nəticəsində ilk dəfə olaraq ərazidə 4 cinsə daxil olan 6 növün olduğunu göstərmiş [5, s.35-36], daha sonra T.H. Talıbov və Ə.Ş. İbrahimovun nəşr etdirdiyi Naxçıvan MR florasının taksonomik spektri əsərində isə 4 cinsə aid aşağıdakı 5 növ verilmişdir [6, s.124].

Fam.: *Thymelaeaceae* Juss. - Canavargiləsimilər

1. Genus: *Thymelaea* Mill. - Timela

1(1) *Thymelaea passerina* (L.) Coss. & Germ. - Adi timela

2. Genus: *Daphne* L. - Canavargiləsi

2(1) *Daphne mucronata* Royle (*D. angustifolia* C.Koch) - İtiüclü canavargiləsi

3(2) *D. transcaucasica* Pobed. [*D. kurdica* (Bornm.) Bornm.] - Cənubi Qafqaz c.

3. Genus: *Diarthron* Turcz. - Diartiron

4(1) *Diarthron vesiculosum* (Fisch. & C.A. Mey. ex Kar. & Kir.) C.A. Mey.- Qovuqlu diartiron

4. Genus: *Stelleropsis* Pobed. - Cincilimə

5(1) *Stelleropsis magakjani* (Sosn.) Pobed. - Maqakyan cinciliməsi

Əsgərov A.M. [2, s.154-162] “Azərbaycanın bitki aləmi” əsərində Azərbaycanda 4 cinsə daxil olan 9 növ, o cümlədən Naxçıvan MR ərazisində isə 4 cinsə aid 5 növün yayıldığını göstərmişdir. T.H. Talıbov və Ə.Ş. İbrahimovun [15, s.145-146] Naxçıvan MR florasının taksonomik spektrinə aid təqdim etdiyi ikinci nəşrdə bəzi növlər sinonim kimi qeyd edilmişdir. N.Novruzı və T.Talıbovun [3, s.56-59] Cənubi Qafqaz canavargiləsinin müasir vəziyyəti və mühafizə yollarına dair təqdim olunan əsərdə də eyni sistematik mövqə saxlanılmışdır. Fəsilənin filogenetik əlaqələri, həmçinin molekulyar səviyyədə tədqiq materialları da sistematik taksonların mövqələrinin dəqiqləşdirilməsi baxımından önəmli rol oynamışdır [21;22]. Nəhayət, son olaraq Kral Botanika Bağları, Kyu [World Checklist of Vascular Plants; Royal Botanic Gardens, Kew,

2024-06-04] tərəfindən tərtib edilən son siyahıya əsasən *Malvales* Juss. ex Bercht. & J.Presl sırasına daxil olan *Thymelaeaceae* Juss. fəsiləsi 52 cinslə təmsil olunur [19;20]. Son taksonomik bölgüdə artıq *Steleropsis magakjanii* (Sosn.) Pobed. növü sinonim kimi *Diarthron magakjanii* (Sosn.) Kit Tan növünə verilmişdir:

Ordo: *Malvales* Juss. ex Bercht. & J.Presl

Fam.: *Thymelaeaceae* Juss., nom.cons.

Subfam.: *Thymelaeoideae* Burnett

Trib. *Daphneae* Meisn.

1. Genus: *Daphne* L. - Canavargiləsi

Sect. 1. *Daphnanthes* C.A. Mey.

1(1) *Daphne transcaucasica* Pobed. (*D. kurdica* (Bornm.) Bornm.), 1950, Бот. мат. (Ленинград), 12: 136; Pobed. 1949, Флора СССР, 15: 497, descr. ross. - *D. oleoides* Schreb. var. *brachyloba* auct. non Meisn.: Сосн., 1910, Мат. Фл. Кавказа 3,9:265; Гроссг. 1932, Фл. Кавказа 3: 90 - *D. oleoides* Schreb. *kurdica* auct. non (Bornm.) Bornm., p.p., quoad pl. cauc.: Kit Tan, 1982, Fl. Turk. 7: 525. - Cənubi Qafqaz canavargiləsi

Typus: "Rip. Gunei, prope Djil, in declivis lapidosis, 6700-7000, 2.VII. 1928. A. Şelkovnikov et E. Kara-Murza (LE). Ermənistandan təsvir olunmuşdur. Cənubi Qafqaz canavargiləsi Ardicdağ, Qaraquş dağı və Qarıcıq dağı ərazisində bitir. Dekorativ kol bitkisidir. Qaraquş dağından gətirib Bioresurslar İnstitutunun Nəbatat bağında əkməmiş, lakin inkişafı son dərəcə zəif gedir, hətta gətirilən 3 koldan ikisi qurumuşdur. Tədqiqat zamanı Qaraquş dağında demək olar ki, bütün kollar üzərində yalnız 2-3 ədəd meyvə müşahidə edə bildik. Çobanlar kolları qırıb qurudaraq yanacaq kimi istifadə edirlər. Belələklə, qlobal iqlim dəyişkənliyi səbəbindən bu növün həm reproduktiv orqanları zəif inkişaf edir, həm də əhali tərəfindən köklənilərək yandırıldığından, nadir bitkilər siyahısına düşmüşdür. Son dövrlər Culfa rayonunun Nəhəcir - Göynük və Ordubad rayonunun Parağa kəndləri ətrafında da tək-tək kolu rast gəlinmişdir. Göründüyü kimi rast gəlinən hər bir biotopda populyasiya sayı məhduddur.

2(2) *Daphne mucronata* Royle, 1836, III, Bot. Himal. Mts. 1:322, tab. 81, fig.2 - *D. angustifolia* C.Koch, 1849, Linnaea, 12:611; Гроссг. 1932, Фл. Кавказа 3: 91; Побед. 1949, Флора СССР, 15: 494. (*D. angustifolia* C. Koch) - Daryarpaq canavargiləsi

Cənubi Asiyadan (Himalay) təsvir edilmişdir. Naxçıvan MR ərazisində bu növ Şahbuz rayonunun Keçili kəndi yaxınlığındakı Çınqıllı bulaq ərazisində rast gəlinir.

2. Genus: *Diarthron* Turcz.(*Steleropsis* Pobed.) - Diartron

3(1) *Diarthron vesiculosum* (Fisch. et C.A. Mey. ex Kar et Kir.) C.A. Mey. 1843, Bull. Phys.-Math. Acad. Sci. (Petersb.), 1: 359.- *Passerina vesiculosum* Fisch. et C.A. Mey. ex Kar et Kir. 1842, Bull. Soc. Nat. Moscou, 15: 444; Fisch. et C.A. Mey. 1839, Bull. Soc. Nat. Moscou, 14: 170, nom. Nud. - Qovuqlu diartron

Türkmənistandan təsvir olunmuşdur. Typus: "In Turcomania boreali, №790, Karelın". Qovuqlu diartiron Naxçıvan düzənliyi və Naxçıvan dağlıq botaniki-coğrafi rayonlarında yayılmışdır.

4(2) *Diarthron magakjanii* (Sosn.) Kit Tan [*Steleropsis magakjanii* (Sosn.) Pobed., 1949, Фл. СССР, 15:510. - *Stellera magakjanii* Sosn., 1949, Док. АН Арм. ССР, 7,3:138.- *Diarthron magakjanii* (Sosn.) Kit Tan, 1982, Notes Roy. Bot. Gard. Edinb. 40: 221] - Maqakyan diartronu

Ermənistan ərazisindən təsvir olunmuşdur. Typus: "Distr. Malışka, in pascuis prope Gniscik, 15.VI. 1940, A. Magakjan (TBI), Kit Tan Naxçıvan ərazisi üçün qeyd edir. Maqakyan diartronu, yalnız Naxçıvan MR ərazisində, Naxçıvan yüksək dağlıq botaniki-coğrafi rayonunun Ardicdağ və Qaraquş dağlarının subalp çəmənliklərində bitir və nadir növdür.

3. Genus: *Thymelaea* Mill. nom.cons. - Timella

5(1) *Thymelaea passerina* (L.) Coss. & Germ. Synops. Analit. Ed. 2, 360 (1859) - Сосновский, Fl. Cauc. crit. III,9, 253 (1910) - Прилипко Фл. Азерб. VI, 300 (1955) - *Stellera passerina* L. Sp. Pl. 559 (1753) -

M.B. I, 300. - *Lygia passerina* Fas. - Boiss. IV, 1052 - Липский, 440. - Гроссгейм, III, 89 - Гроссгейм, Опред. 185. - *Passerina annua* Wickstr. - Ldb. III, 545 - *Adi timela*

Avropadan təsvir olunub. Lectotypus (Kit Tan, 1980:237): herb. Linn. 503.1 (Linn.). *Timela* cinsinə daxil olan *Adi timela* Naxçıvan düzənliyi və Naxçıvan dağlıq botaniki-coğrafi rayonunda yayılmışdır.

Həyat formalarına görə *Thymelaeaceae* Juss. fəsiləsinə daxil olan bitkilər əsasən kol və ağac formalıdırlar, lakin lian və ya otşəkilli formalarına da rast gəlinir. Çiçəkləri ikicinsli və ya bircinsli, müntəzəm və ya nadir hallarda bir qədər nizamsız olub, gecələr xoş ətirlidir. Kasa yarpaqları boruşəkilli və ya qıfşəkilli olub, bəzən yumurtalıqdan yuxarıda olur, çox vaxt ləçəklər formasındadır. Yarpaqlar ardıcıl və ya qarşı-qarşıya, bəzən dəstəşəkilli düzülüşlüdür, oturaq və ya qısa saplaqlıdır, sadə və tamkənarlıdır.

Meyvələri adətən giləmeyvə, bəzən çəyirdək formasındadır. Toxum əsasənətli əlavəli, xarici qabığı nazik və ya qabıqaoxşar örtüklü, adətən qara rəngli, endospermli və ya endospermsizdir, embrion düzdür. Meyvəyanlığı düz və ya qalınlaşmış, dar və ya enlidir. Yumurtalıq üstüdür, 1-2 (nadir hallarda 4-12) yuvalıdır, oturaq və ya qısa ayaqlıdır. Xarici tərəfdən yumurtalıq bir sapla plasentaya bağlanır. Hər yuvada adətən bir yumurtacıq olur və toxum sapı əyri olduğundan, yumurta hüceyrəsi anatrop və ya ters çevrilmiş adlanır. Ağzıcaq başcıq və ya əmzikşəkillidir.

Fəsilənin *Daphne* L. - Canavargiləsi cinsinə daxil olan növlər alçaqboylu kolşəkilli bitkilərdir. Yarpaqları çılpaq, qalın dəricikli, 1-6 sm uzunluğunda və 7-12 mm enində olur. Yarpaqlar gövdələrin uc hissəsində dəstə şəkilində yerləşir. Çiçəkləri ikicinsli olub, komaşəkilli və ya fırçaşəkilli başcıqda yerləşirlər. Çiçəkyanlığı dördtilimlidir. Erkəkciklərinin sayı 8 ədəd olub, çiçəkyanlığının yarpaqcıqları qədərdir və ya onlardan iki dəfə artıq olub, çiçəkyanlığının borusuna bitişmişdir. Çiçəkləri qalxancıqlarda və ya salxımlardadır, ya da tək-təkdir. Çiçəkləri ətirli, solğun, xaricdən qırmızımtıl-çəhrayı, daxildən isə ağ rəngdə olub, koma halında yarpaq qoltuğunda və ya zoğun uc hissəsinə yaxın yerdə yerləşirlər.

Çiçəkyaşağı rəngli olub, tozlanmadan sonra bütöv düşür. Meyvəsi parlaq-qırmızı rəngli gözəl görünüşlü giləmeyvədir, toxumu isə çəyirdəkdir. Ona görə də həm çiçəkləyəndə topa şəkili bir bukəti xatırladır, həm də meyvə yetişən dövrdə parlaq qırmızı rəngli giləmeyvələri zoğun uc hissəsinə topladığından, çox dekorativ bir görkəm alırlar. Məhz buna görə də bu cinsə daxil olan bütün növlər dekorativ kol bitkiləri hesab edirlər. Adətən bu bitkilərə yüksək dağların quzey yamaclarında, qar yığınları yaxınlığında rast gəlmək olur [Şəkil 1].

Şəkil 1. *Daphne transcaucasica* Pobed. - Cənubi Qafqaz canavargiləsi

Canavargiləsi cinsinə daxil olan bütün növlərinin orqanlarında, xüsusən meyvə və qabığının tərkibində güclü zəhərli maddələr vardır. Bu maddələrə dafnin, mezerein, kokkoqnin və s. daxildir. Onun tərkibində alkaloidlərin də olması müəyyən edilmişdir. Bütün inkişaf fazalarında onun yerüstü hissələrində çoxlu miqdarda alkaloidlər olur, qurudulduqda isə yarpaq və meyvələrdə nisbətən azalır. Otlaplarda heyvanlar canavargiləsini qətiyyən yemir, ona görə də heyvanların ondan zəhərlənməsi halları azdır. Canavargiləsinin qabığı və yarpağının yeyilməsi nəticəsində atlarda 3 gün ərzində ağır zəhərlənmə əlamətlərinin baş verdiyi təcrübə yolu ilə müəyyənləşdirilmişdir. Əzilərək suya tökülən meyvəsi balıqları keyləşdirərək suyun üzərinə çıxartdıqlarından, brokonerlər çox vaxt bundan istifadə edirlər. Adi canavargiləsi - *Daphne mezereum* gövdəsindən tibbdə dərini güclü qıcıqlandıran və ya yaramı deşən bir vasitə kimi istifadə olunur. Bütün bunlarla yanaşı cinsin bütün növləri, həm də yaxşı balverən bitkilərdir.

Canavargiləsi cinsinə daxil olan Daryarpaq və Cənubi Qafqaz canavargiləsi növləri Naxçıvan MR ərazisində azsaylı olduğundan, xüsusən sonuncu növ, həm də məhdud ərazilərdə yayıldığından tərəfimizdən Naxçıvan MR-in Qırmızı kitabına [4, s.341-343] Vulnerable - VU A1d;B1bc(ii) statusu ilə daxil edilmişdir. Azərbaycanın Qırmızı kitabının III nəşrinə (1, s.234) Cənubi Qafqaz canavargiləsi (Kürd canavargiləsi) növü Vulnerable - VU D2 statusu ilə tərəfimizdən daxil edilmiş, yeni yayılma zonalar: Şərur rayonunda Qaraquş dağı, Culfa rayonunda Nəhəcir və Göynük kəndləri, Ordubad rayonunda isə Parağa kəndi ətrafında aşkar edilmişdir.

Fəsilə bitkiləri geniş spektrli tətbiq sahələrinə malikdirlər, dekorativ bitkilər olaraq gülçülükdə istifadə olunmaqla yanaşı, bəzi növlərindən dərman preparatları, həm də lifindən ip və parça da hazırlanılır.

Nəticə. Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində fəsilə 3 cinsə daxil olan 5 növlə təmsil olunurlar. Son sistematik bölgüyə əsasən *Steleropsis magakjanii* (Sosn.) Pobed. növü *Diarthron magakjanii* (Sosn.) Kit Tan növünün sinonimi olmuşdur. *Daphne transcaucasica* Pobed. [*D. kurdica* (Bornm.) Bornm.] - Cənubi Qafqaz canavargiləsi növü VU D2 statuslu olaraq Azərbaycan və o cümlədən, onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan MR-in Qırmızı kitabına salınmışdır. Təbiətdəki son mövqeyini nəzərə alaraq *Daphne mucronata* Royle (*D. angustifolia* C.Koch) - İtiüclü canavargiləsi növünün də gələcəkdə Naxçıvan MR-in Qırmızı kitabına daxil edilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı. Üçüncü nəşr. Nadir və nəslə kəsilməkdə olan flora növləri. Bakı: İmak mətbəəsi, 2023, 510 s.
2. Əsgərov A.M. Azərbaycanın bitki aləmi (Ali bitkilər - *Embryophyta*). Bakı: TEAS Press, 2016, 443 s.
3. Novruzli Nurlanə, Talibov Tariyel. Cənubi Qafqaz canavargiləsinin Naxçıvan Muxtar Respublikasında müasir vəziyyəti və mühafizə yolları. Naxçıvan Dövlət Universiteti. Elmi əsərlər, 2020, № 8 (109), s. 56-59
4. Talibov T.H., İbrahimov Ə.Ş. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı Kitabı. (Ali sporlu, çılpaqtoxumlu və örtülütoxumlu bitkilər). Cild II. Naxçıvan: Əcəmi, 2010, 678 s.
5. Talibov T.H. Naxçıvan MR-in flora biomüxtəlifliyi və onun nadir növlərinin qorunması. Bakı: Elm nəşriyyatı, 2001, 192 s.
6. Talibov T.H., İbrahimov Ə.Ş. Naxçıvan Muxtar Respublikası florasının taksonomik spektri (Ali sporlu, çılpaqtoxumlu və örtülütoxumlu bitkilər). Naxçıvan: əcəmi NPB, 2008, 426 s.
7. Talibov T.H., İbrahimov Ə.Ş., İbrahimov Ə.M. Naxçıvan Muxtar Respublikası florasının taksonomik spektri (Ali sporlu, çılpaqtoxumlu və örtülütoxumlu bitkilər). Bakı: Şirvanəşr NPB, 2021, 426 s.
8. Гроссгейм А.А. Флора Кавказа. Изд-во АН СССР. Москва - Ленинград, 1962. Т.6, с. 212-220
9. Конспект флоры Кавказа / Из-во С. Петербургского университета, 2012, Т.3(2), 624 с.(с.514-518)
10. Флора Азербайджана. Баку: Изд-во. АН Азерб. ССР, 1955, т.6, с.299-307
11. Флора Армении. Ереван: Изд АН Арм. ССР. 1973, Т.6, с.121-131
12. Флора Грузии. Тбилиси: Изд. «Мецниереба», 1984, Т. 9, с. 48-60

13. Флора СССР. Москва-Ленинград: Из-во АН СССР, 1949, Т.15, с. 481-515
14. Черепанов С.К. Сосудистые растения России и сопредельных государств (в пределах бывшего СССР). "Мир и семья-95", С.-Петербург. 1995, 992 с.
15. Biodiversity of Plant Species in Iran. The vegetation of Iran. Plant species. Red Data of Iran. Endemic species. Rare species. Species threatened by extinction. A. Ghahreman, F. Attar. Tehran University Publications. Tehran, 1999. Vol. 1, 1176 s.
16. Christenhusz, Maarten J. M.; Zhang, Xian-Chun; Schneider, Harald (18 February 2011). "A linear sequence of extant families and genera of lycophytes and ferns" (PDF). *Phytotaxa*. 19: 7-54. ISSN 1179-3163
17. Herber B.E. "*Thymelaeaceae*" In: The Families and Genera of Vascular Plants vol.V (Klaus Kubitzki and Clemens Bayer, volume editors). Springer-Verlag: Berlin, Heidelberg (2003)
18. The record derives from World Checklist of Vascular Plants. Facilitated by the Royal Botanic Gardens, Kew. (data supplied on 2024-06-04) which reports it as an accepted name (record 42000196)
19. "*Thymelaeaceae* Juss". Plants of the World Online. Royal Botanic Gardens, Kew. Retrieved 16 September 2024.
20. *Thymelaeaceae*. Published in: Antoine Laurent de Jussieu Genera Plantarum, page 76. Herrisant & Barrois, Paris.(1789). In: Gen. Pl. 76, nom. cons. source: Catalogue of Life
21. David Galicia - Herbada (2006). "Origin and diversification of *Thymelaea* (*Thymelaeaceae*): inferences from a phylogenetic study based on ITS (rDNA) sequences". *Plant Systematics and Evolution* 257(3-4):159-187.
22. Michelle van der Bank, Michael F. Fay, and Mark W. Chase (2002). "Molecular Phylogenetic of *Thymelaeaceae* with particular reference to African and Australian genera". *Taxon* 51(2):329-339.

РЕЗЮМЕ

СИСТЕМАТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СЕМЕЙСТВАХ *THYMELAEACEAE* JUSS.

Тариель Талыбов, Анвар Ибрагимов

Одним из интересных и характерных семейств в биоразнообразии флоры Нахчыванской Автономной Республики является *Thymelaeaceae* Juss. Несмотря на немногочисленность видов, они считаются одним из основных элементов формирования растительности гаррига и фригана в Кавказском экорегионе. В Нахчыванской Автономной Республике они представлены 5 видами, относящимися к 3 родам. Несколько спорных видов семейства нашли свое окончательное систематическое положение на основе недавних молекулярных исследований. Вид *Steleropsis magakjanii* (Sosn.) Pobed. исключен из рода *Steleropsis* Pobed. и включен рода *Diarthron* Turcz. как вид *Diarthron magakjanii* (Sosn.) Kit Tan. *Daphne transcaucasica* Pobed. занесен в Красную книгу Азербайджана, и ее неотъемлемую часть Нахчыванскую Автономную Республику, со статусом VU D2. Учитывая современное положение в природе, было признано целесообразным в будущем включить вид *Daphne mucronata* Royle в Красную книгу Нахчыванской Автономной Республики.

Ключевые слова: *Thymelaeaceae*, *Волчегодник*, *Daphne*, *Diarthron*, *Красная книга*

SUMMARY

SYSTEMATIC CHANGES IN THE FAMILY *THYMELAEACEAE* JUSS.

Tariyel Talibov, Anvar Ibrahimov

One of the interesting and characteristic families in the biodiversity of the flora of the Nakhchivan Autonomous Republic is *Thymelaeaceae* Juss. Despite the small number of species, they are considered one of the main elements of the formation of garrigue and phrygian vegetation in the Caucasus ecoregion. In the Nakhchivan Autonomous Republic, they are represented by 5 species belonging to 3 genera. Several controversial species of the family have found their final systematic position on the basis of recent molecular studies. The species *Steleropsis magakjanii* (Sosn.) Pobed. is excluded from the genus *Steleropsis* Pobed. and included in the genus *Diarthron* Turcz. as a

species, *Diarthron magakjanii* (Sosn.) Kit Tan. *Daphne transcaucasica* Pobed. is listed in the Red Book of Azerbaijan, and its integral part the Nakhchivan Autonomous Republic, with the status of VU D2. Taking into account the current situation in nature, it was considered appropriate to include the species *Daphne mucronata* Royle in the Red Book of the Nakhchivan Autonomous Republic in the future.

Keywords: *Thymelaeaceae*, *Wolfberry*, *Daphne*, *Diarthron*, *Red Book*